

tijd begon te roeren, heeft neergezet. Deze had de boeren niet goed begrepen, bovendien hadden ze weinig kennis van zaken, aldus Crijns. Hoe dicht hij op zijn tijd zit en hoe weinig afstand hij heeft genomen van zijn onderwerp blijkt tevens uit zijn oordeel over de landbouw van voor 1950. Voor 1950 leefden de mensen nog in eenvoud. De boer was vroeger een content mens die met zijn gezin de kost verdiende. Hij was 'behouder' van het erfgoed der vaders met de daarbij behorende tradities. Dat het na 1950, maar vooral na 1960 zo goed ging, had alles te maken met deze remmingen. Daardoor was er een bom van opgekropte energie ontstaan, die na 1950 barstte, zodat Wim Kok in 1996 tijdens de viering van het honderdjarig bestaan van de NCB van een *Landwirtschaftswunder* kon spreken. Dit beeld van de landbouw van voor 1950 is echter een karikatuur van de historische werkelijkheid.

Dat is de voornaamste kritiek op zijn boek. Minder erg, maar wel storend, is het ontbreken van duidelijke kaarten. Ook is het niet altijd duidelijk wat zijn bronnen zijn. Desondanks is zijn boek, dat prachtig is uitgegeven met vele mooie foto's en bovendien helder is geschreven, een aanwinst voor agrarisch historisch Nederland.

Paul Brusse

M. Hertogh, J. Peet, *Werk aan uitvoering. De geschiedenis van de Bedrijfsvereniging voor de bouwnijverheid en het Sociaal fonds bouwnijverheid 1952-1997* (Amsterdam: NEHA, 1999, 259 blz., ISBN 90 5742 026 0).

Hoe was de uitvoering van de sociale wetgeving in de Nederlandse bouwnijverheid in de periode 1952-1997 georganiseerd? De Bedrijfsvereniging voor de bouwnijverheid en het Sociaal fonds bouwnijverheid (SFB) hadden de verstrekking van uitkeringen en de begeleiding naar werkhervatting voor zieke, werkeloze en arbeidsongeschikte bouwvakkers ten doel. Deze instellingen werden in 1952 opgericht. Vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers uit de bouwnijverheid werkten in deze organisaties samen om de sociale wetten voor deze bedrijfstak uit te voeren.

Het SFB gaf aan het Nederlands economisch historisch archief (NEHA) opdracht voor een historisch onderzoek. Aanleiding vormden de ingrijpende wijzigingen van de sociale zekerheid in 1997. De auteurs maken na een voorgeschiedenis van het einde van de negentiende eeuw tot 1952 een chronologische indeling in drie hoofdstukken: 1952-1976, 1977-1990, 1990-1997. Elk hoofdstuk heeft een notenapparaat. Het eerste hoofdstuk beslaat ruim de helft van het tijdvak 1952-1997, maar komt er met een derde van de pagina's bekaaid af.

De bouwnijverheid staat vanouds bekend om haar slechte arbeidsomstandigheden. Er zijn in de bouw veel ziektegevallen, ongevallen en er is veel (tijdelijke) werkloosheid. De bouw heeft een voortdurend wisselende werkplek. In de wintertijd of bij slecht weer kan vaak niet gewerkt worden. Daarnaast is de bouw erg conjunctuurgevoelig.

Vanaf het einde van de negentiende eeuw komen er geleidelijk wettelijke regelingen om bouwvakarbeiders financieel te steunen in geval van ziekte, werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Tot 1920 echter is de sociale zekerheid een marginaal verschijnsel. Met de opkomst van de naoorlogse verzorgingsstaat wordt de sociale wetgeving verder uitgebouwd. Tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw breidt het sociale zekerheidsstelsel zich sterk uit. Met de economische depressie komt in deze periode echter een ommeekeer. De kosten van de sociale zekerheid worden te hoog gevonden en er komt aandacht voor het terugdringen ervan. Er worden projecten ontwikkeld voor veiliger werkomstandigheden, vermindering van

ziekteverzuim en werkhervatting van (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte werknemers. De projecten leveren beperkt succes op. Het SFB blijkt met zijn beleid slechts geringe invloed te kunnen uitoefenen op het aantal uitkeringen. De kosten van het sociale zekerheidsstelsel worden in de jaren tachtig overigens flink verhoogd, doordat de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) gebruikt wordt als een manier om oudere werknemers af te laten vloeien. Dit gebeurt met medeweten van alle betrokken partijen.

Het onderzoek gaat niet in op de mogelijke omvang van zwart werken in de bouw: werken zonder het betalen van sociale premies. En wat is het effect van werknemers die in hun vrije tijd bij particulieren erbij klussen? Kan dit bijvoorbeeld mede van invloed zijn op het uitkeringsniveau in de bouw?

De toenemende marktwerking in de samenleving dringt in de jaren negentig ook in de sociale verzekeringen door. De auteurs gaan uit van de gangbare motieven voor privatisering, zoals meer doelmatigheid. Door concurrentie zouden werkgevers gestimuleerd worden tot betere arbeidsomstandigheden, met als gevolg minder ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. De vraag of de geprivatiseerde situatie er bijvoorbeeld toe zou kunnen leiden dat (potentiële) werknemers met een hoger gezondheidsrisico slechter af zijn, wordt echter niet gesteld.

De auteurs houden in de tekst verscheidene malen een slag om de arm door te verwijzen naar de hun ter beschikking staande bronnen. Zij gaan echter niet in op de aard en toegankelijkheid daarvan. Een verantwoordiging van het gebruikte materiaal ontbreekt.

De bedrijfsvereniging en het SFB vormen de invalshoek van het onderzoek. Het samenspel met andere belanghebbenden zoals overheid, werkgevers, werknemers en hun organisaties komt helaas weinig naar voren. De auteurs hebben veel aandacht voor zaken als wetgeving, beleid, organisatiewijzigingen, commissies en projecten. De beschrijvende werkwijze gaat echter ten koste van het zicht op de grote lijnen. Er worden veel vakjargon en afkortingen gebruikt. Voor meer duidelijkheid zou een verklarende lijst van veel voorkomende termen handig zijn geweest. Een lijst met afkortingen is er gelukkig wel. Overzichtelijke statistieken ontbreken daarentegen. Alleen de bijlagen bevatten een aantal gedetailleerde tabellen. De bijlagen bevatten verder namenlijsten van bestuur en directie, een literatuurlijst en een register.

Mark van Deursen

S. de Boer, *Van Sharpeville tot Soweto. Nederlands regeringsbeleid ten aanzien van apartheid, 1960-1977* (Dissertatie Utrecht 1999; Den Haag: Sdu uitgevers, 1999, 436 blz., f49,90, ISBN 90 12 08743 0).

Het Nederlandse regeringsbeleid ten aanzien van apartheid in Zuid-Afrika wordt door politicoloog De Boer tot op het bot ontleed aan de hand van veel nieuw materiaal, vooral uit overheidsarchieven. Hij kan daardoor niet alleen het verschil tussen declaratoir en operationeel beleid aantonen, maar tevens de discrepantie tussen intentie en presentatie van het regeringsbeleid.

De onderzoeksperiode wordt begrensd door twee schokkende gebeurtenissen, die niet alleen Nederland maar ook andere landen met betrekking tot apartheidspolitiek wakker schudden. Maar ook de Nederlandse houding ten aanzien van Zuid-Afrika in voorafgaande jaren krijgt terecht ruime aandacht. De bijzondere relatie met Zuid-Afrika, gebaseerd op de stamverwantschap, die nog lange tijd in brede kring werd ervaren, dateerde immers vooral uit de tijd van de Boerenoorlogen rond 1900. Het lijkt me echter veel te ver gaan om, zoals De Boer in navolging van anderen doet, 'de Boerenliefde als nationaal bindmiddel' voor te stellen, wegebbend